

GERARD SWÜSTE | MIRJAM WOLTHUIS (RED.)

Verbinden en verdiepen

Dominicus Amsterdam: *kerk in beweging*

INHOUDSOPGAVE

- 6 Almaar *aggiornamento* - *Mirjam Wolthuis*
- 12 Lied bij Psalm 84 - *Gerard Swüste / Thom Jansen*
- 15 Verbinden en verdiepen - *Ankie Knijnenburg*
- 17 Column: Een vreemde - *Ger Groot*
- 20 OECUMENE**
- 22 Niet de verschillen, maar de gezamenlijkheid - *Juut Meijer*
- 32 Mensen uit de Dominicus [1] - *Colet van der Ven*
- 36 De Dominicus en de buurvrouw - *Jean-Jacques Suurmond*
- 38 GEMEENSCHAP**
- 40 Gemeente toen, nu en straks - *Henk Hillenaar*
- 54 Mensen uit de Dominicus [2] - *Colet van der Ven*
- 58 Pastoraat in de Dominicus - *Sieds Prins*
- 62 SOLIDARITEIT**
- 64 Niet blijven steken in mooie woorden - *Kees Sluis*
- 74 Mensen uit de Dominicus [3] - *Colet van der Ven*
- 78 Een moeizame verhouding? - *André Wesche*
- 80 Lied: Om herinneren, om bewaren - *Jannet Delver / Felicity Goodwin*
- 84 Column: Jodenman - *Ger Groot*
- 86 VIEREN**
- 88 Woord en teken: hetzelfde steeds anders - *Niek Schuman*
- 98 Mensen uit de Dominicus [4] - *Colet van der Ven*
- 102 Een heilige plek - *Louis van Tongeren*
- 106 KINDEREN**
- 108 Via Swiebertje naar Bijbelverhalen - *Marita Nijenhuis*
- 118 Mensen uit de Dominicus [5] - *Colet van der Ven*
- 122 Kinderen verwonderd, ouders zoekend - *Claartje Kruijff*

126 ZINGEN

- 128 Met hart en ziel zingen voor Jou - *Gerard Swüste*
140 Mensen uit de Dominicus [6] - *Colet van der Ven*
144 Als daar muziek voor is... - *Marijke Beukema*
148 Lied: Als een feest - *Juut Meijer / Thom Jansen*
152 Column: Meezingen - *Ger Groot*

154 DEMOCRATIE

- 156 Van binnenstadparochie naar zelfstandige gemeente - *Ko Bordens*
168 Mensen uit de Dominicus [7] - *Colet van der Ven*
172 Moed om te verlangen - *Nadine van Hierden*

174 KERKVISIE

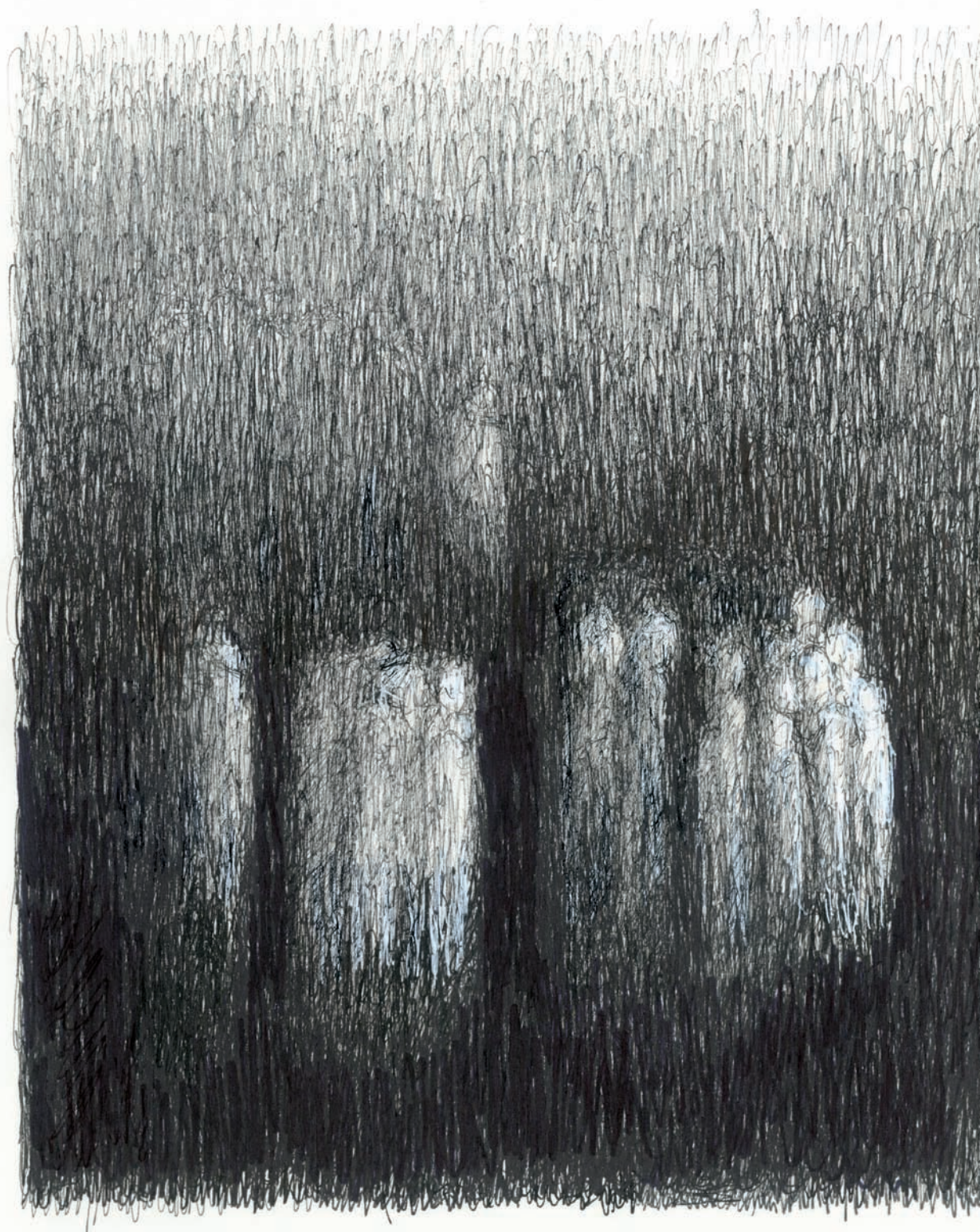
- 176 De eigen aard van de Dominicus - *Erik Borgman*
184 Mensen uit de Dominicus [8] - *Colet van der Ven*
188 Eigentijds geloven - *Manuela Kalsky*

192 BEVRIJDING

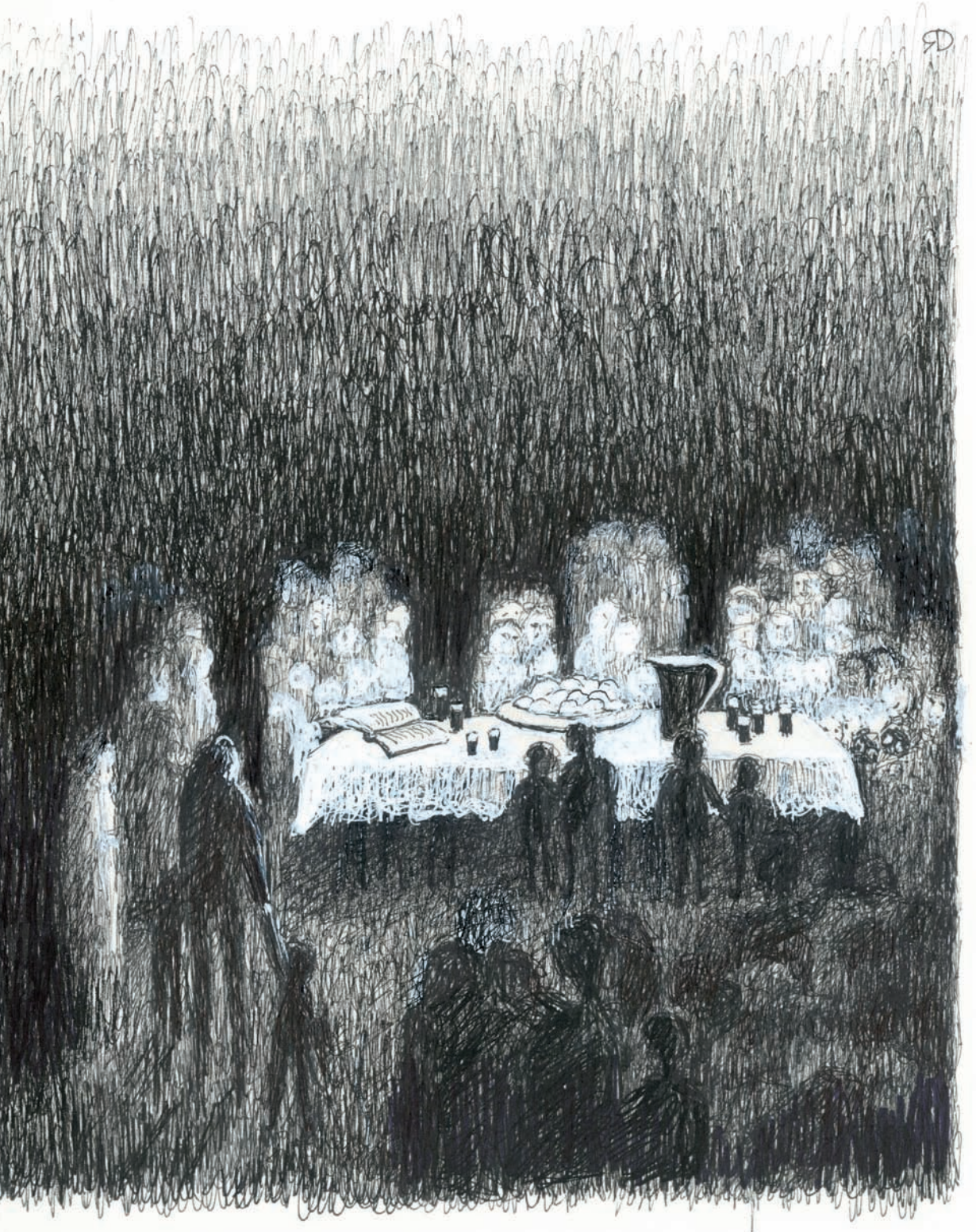
- 194 Raak onze veerkracht aan - *Jannet Delver*
204 Mensen uit de Dominicus [9] - *Colet van der Ven*
208 Omfietsgemeente - *Pieter van Hoof*
212 Lied: Om te zien - *Huub Oosterhuis / Tom Löwenthal*
216 Column: Goddelijk theater - *Ger Groot*

- 218 Memorabele feiten - *Ko Bordens*

- 221 Personalia

OECUMENE

NIET DE VERSCHILLEN, MAAR DE GEZAMENLIJKHEID

Oecumene van onderop

JUUT MEIJER

IN DE STRAAT WAAR IK OPGROEIDE woonden veel katholieken. ‘Roomskatholiek’, verbeterde mijn moeder, want katholiek waren we allemaal. Naast ons de buurvrouw, waar we televisie mochten kijken voor we er zelf een hadden. Deze burens hadden aan het grindpad ook een zijkamertje dat in mijn ogen veel weg had van een kerk. Niet alleen stond daar, zij het op klein formaat, een altaar. Er waren ook allerlei attributen, wierook en gewaden, waarmee drie zoons zich vast ‘oefenden’ om in de toekomst naar het seminarie te gaan. Iets verderop woonde een gezin, waar door een grote schare zussen niet alleen mijn nagels werden gelakt, maar ook grapjes werden gemaakt als ‘jij gaat later met onze Dik...’. Wat ik (toen nog) onmiddellijk thuis vertelde, om daar weer te horen dat dat hoogstwaarschijnlijk niet gebeuren zou. Hun ouders, herinner ik me, zeiden altijd ‘zalig’ Kerstmis en ‘zalig’ Nieuwjaar. Bij ons was het altijd ‘gelukkig’. Een paar huizen verderop aan de andere zijde woonde mijn lievelingsvriendinnetje uit de Belgische variant van roomskatholiek. Hier werd aan tafel zowel Frans als Nederlands gesproken en gebeden, afgesloten met ‘bon appetit’. Ik vond het allemaal prachtig en overal weer anders. Verschillen waren er in allerlei opzichten: in inrichting, gewoontes, taal en stand. Het religieuze was niet eens wat het meest in het oog viel. De Belgen aten van witte gestreken lakens en dronken bij het eten wijn. Dat vond ik minstens zo bijzonder als de rest.

Ik was vier jaar toen ik bruidsmisje was bij de trouwerij van ‘onze hulp’, die ik op een stoel met een schort tot aan mijn enkels dikwijls hielp met ramen zemen en met wie ik als dank wel eens mee mocht naar huis: een piepkleine eetkamer met veel beelden en lichtjes ervoor, kruisen met een takje, waar aan tafel gebeden werd in voor mij onbekende woorden en een even onbekend, tamelijk hoog tempo. Dat bruidsmisje zijn was geweldig. Ik weet nog hoe ik naar die dag heb toegeleefd en de jurk ging passen, bloemetjes in mijn haar kreeg en een boeket. Een aantal momenten staan in mijn geheugen gegrift. Niet als laatste de kerk. Het zal bij het Maria-altaar geweest zijn dat

de bruid neerknielde en ik in de gewijde stilte haar sleep over de trappen draperen mocht. Een opdracht die ik me herinner als een heilige taak, die ik met aandacht en op mijn tenen volbracht. Het woord devotie kende ik nog niet. Ik weet wel dat deze kennismakingen met wat 'anders' was, zich nog niet zomaar lieten omschrijven: het ene was vreemd en een beetje raar, het andere ronduit indrukwekkend. Het woord schoonheid komt bij me op. Pas gaandeweg leerde ik dat de verschillen groter waren en vooral grotere consequenties kenden dan ik toen begrijpen kon.

Hoewel mijn ouders zich dus weleens lieten ontvallen dat je eigenlijk 'rooms'-katholiek moest zeggen, omdat wij protestanten immers ook katholiek waren (van het Griekse καθολικός, katholikós, dat 'algemeen of universeel' betekent), bleef voor mij 'katholiek' een beter woord. Mensen noemden zichzelf ook 'katholiek'. 'Rooms' schiep afstand, voelde ik. Katholiek was zoals ik mijn burens kende: vriendelijk en gastvrij. We gingen bij elkaar achterom en kwamen binnen via de keukendeur.

Thuis waren wij van de open soort. Mijn vader was gereformeerd predikant van progressieve snit. Gereformeerd zijn was voor mij absoluut geen zwarte kousenkerk, maar kritisch, mondig en ook tamelijk vrolijk in het leven staan. Bij ons thuis werd veel gelachen, ook om 'kerk'. Mijn vader zocht zijn inspiratie bij de links getinte politiek en theologie van het Noord-Hollands industriepastoraat. Hij was geëngageerd, maar ook creatief met taal, poëtisch en niet dogmatisch. Hij was ook actief in kringen over Rome en de Reformatie, waar hij allerlei contacten had. Daar hoorde ook het begin bij van de Kritische Gemeente IJmond in Beverwijk. Hij was weleens ongeduldig weet ik, als hij na jaren van gesprek voor de zoveelste keer in een gezamenlijke viering wél de preek, maar níet het eucharistisch gebed mocht uitspreken.

Net als mijn oudere broer en zus fietste ik iedere dag zo'n twaalf kilometer naar het protestants-christelijk lyceum, want om naar het nabijgelegen Pius X-College te gaan was nog een brug te ver. Dat veranderde bij de broers die na mij kwamen. Toen ik naar de vijfde ging, vroeg mijn moeder tijdens de afwas of ik niet zou willen wisselen van school – 'want dat zou best kunnen nu'. Ik vond het interessant die veranderingen mee te maken, maar koos uit gehechtheid aan mijn klasgenoten te blijven waar ik was. Een paar jaar later zou ik, na eerst iets in andere richting te hebben gezocht, theologie studeren. Toch maar aan de VU, met bijvakken aan de UvA en de KTHA, dat weer wel.

Op een goed moment belandde ik in een soort kerkelijk vacuüm. Ik had het wel geprobeerd in Amsterdamse kerken, maar paste het allemaal nog wel? De taal van de liturgie, kon ik het nog? Geloofde ik er voldoende van om straks in zo'n vak te werken? Er was ook onder studenten veel discussie. Terwijl sommigen zich moeiteloos richting preek-

stoel leken te bewegen, ontstond bij anderen verlegenheid en verzet. Sommigen vielen af. Ook wat mij betreft groeide er een barrière, althans voor het moment. Met alle respect voor de uitstekende (studenten)predikanten die Amsterdam rijk was raakte ik in kritisch tot zeer kritisch vaarwater. Kerkelijk, feministisch, politiek. Waar je heil te zoeken?

Mijn eerste stap weer terug in de kerk kwam na een windstilte van drie jaar, toen ik de Amsterdamse Studentenekklesia ontdekte. Ik moest daar wennen, maar kwam al gauw wekelijks. Mij trof onmiddellijk de verrassende taal en de kritische geest, de schitterende verbindingen die daar werden gelegd met literatuur, mystiek, filosofie en politiek. De Bijbeluitleg kwam daardoor veel dichterbij te staan, kreeg iets inclusiefs en kwam echt in gesprek met de eigen tijd. Als ik het zo zeg, klinkt dat misschien alsof dat elders niet gebeurde. Ik weet dat dat niet waar is, maar zo heb ik het toch ervaren. Hier was de klik.

De overstap na een paar jaar naar de Dominicus was niet zo groot, omdat daar veel in dezelfde geest gebeurde. Het publiek was er meer gemengd dan in de Studentenekklesia: zowel meer jong als oud, studerend alsook niet-studerend, gezinnen, alleengaanden, alles door elkaar. Nog studerend werd ik al gevraagd mee te doen aan groepswork, vieringen, vrouwenwerk, basisbeweging, et cetera. In een uitdagende omgeving met nog veel meer randkerkelijken dan ikzelf van diverse kerkelijke afkomst. Oecumenisch, niet in overleggende en zoekende zin als bij de Wereldraad van Kerken in Genève, maar van onderop, in zomaar een kerk in Amsterdam.

Betekenis van oecumene

Oecumene kent als vanouds een verscheidenheid van gedaanten. Het Griekse οἰκουμένη (*oikoumenè*) betekent 'bewoonde wereld'; dit in tegenstelling tot de 'onbewoonde' wereld. Bij Alexander de Grote werd het de 'beschaafde' wereld tegenover het barbarendom en in de tijd van de Romeinse keizers (vgl. Lucas 2, 1) werd het woord een synoniem van het Romeinse Rijk, dat een groot deel van de toen bekende wereld in beslag nam. Binnen het hedendaags christendom wordt met oecumene een streven naar eenheid bedoeld van christelijke kerken wereldwijd of op kleinere schaal. Het verwijst naar samenwerking en begrip tussen diverse denominaties, zoals ze in de loop van eeuwen zijn ontstaan sinds het Grote Schisma in 1054 tussen Oost en West en de Reformatie na 1517. Binnen de katholieke traditie wordt de term oecumene ook gebruikt voor de eenheid binnen de katholieke kerk zelf. Zo werden vroegchristelijke concilies 'oecumenisch' genoemd en was ook het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) een oecumenisch concilie, omdat daaraan bisschoppen uit de hele wereld deelnamen.

Wereldraad van Kerken

Over oecumene spreken kan niet zonder de Wereldraad van Kerken te noemen, die in augustus 1948 in Amsterdam werd opgericht met afgeladen bijeenkomsten in het Concertgebouw en in de Nieuwe Kerk. Een oprichting die door de Tweede Wereldoorlog in de ogen van velen de grootste urgentie had gekregen. De wereldproblemen waren, vond men, veel te groot voor een verdeelde kerk. Het zoeken naar eenheid en verzoening was in de beginjaren dan ook zeer geïnspireerd. Haast alle grote christelijke stromingen werden lid. Naast (zelfs!) de oosters-orthodoxe kerken onder meer de oud-katholieke kerk, protestantse kerken en de anglicaanse kerk, een groot aantal baptisten, lutheranen en methodisten en daarbij enkele vrijzinnige kerken zoals de remonstranten, uit wier midden de eerste secretaris-generaal afkomstig was: de Nederlandse ds. Visser 't Hooft. In totaal telt de Wereldraad tegenwoordig ruim driehonderd kerkgenootschappen.

Over oecumene spreken kan niet zonder de Wereldraad van Kerken te noemen.

De Rooms-Katholieke Kerk reageerde afwijzend, in de overtuiging dat christelijke eenheid alleen door terugkeer in de schoot van de moederkerk mogelijk was. Het Vaticaan gaf katholieken ook geen toestemming deel te nemen aan de assemblees van 1948 en 1953. Die sfeer veranderde toen paus Johannes XXIII de Wereldraad en andere kerken uitnodigde bij het Tweede Vaticaans Concilie. Het hier aanvaarde decreet over de oecumene was een belangrijke stap in de richting van toekomstige samenwerking, terwijl er ook een gemeenschappelijke werkgroep werd opgericht. Ondanks deze bereidheid is de Rooms-Katholieke Kerk nooit tot de Wereldraad toegetreden, al zijn er zeker belangrijke vormen van samenwerking gevonden zoals in het Global Christian Forum, opgericht in 1998, en een 'modus vivendi' op grond waarvan het Vaticaan een permanente waarnemer bij de Wereldraad heeft.

Ook vanuit enige orthodox-protestantse richtingen bestaat kritiek op de Wereldraad, omdat de brede grondslag daar afbreuk aan de eigen geloofsovertuigingen zou kunnen doen. De doelstellingen van de Wereldraad zijn mede daardoor in de jaren wat verschoven geraakt. Men vraagt zich tegenwoordig niet alleen af of de wereld gebaat is bij een al te groot eenheidsstreven, maar ook of een van bovenaf georganiseerde kerk die deze eenheid zou moeten waarborgen in deze tijd nog past.

Lima-rapport

Een belangrijk document in de oecumene is de verklaring van de Wereldraad van Kerken over doop, eucharistie en ambt: het Lima-rapport dat in 1982 verscheen. Hierin werden opvattingen van de diverse kerken naast elkaar gelegd met het doel

wederzijds gesprek en toenadering te bevorderen rond deze grote thema's, die tot op vandaag voor tweespalt zorgen. Dit document is wel eens het hoogtepunt van de 'consensusoecumene' genoemd. Uit de commentaren bij dat rapport blijkt niet alleen hoeveel zorg er was om kerken die 'niet in staat zijn elkaars doopraktijken te erkennen', maar ook over hoe 'verschillen van sekse, ras of sociale status het lichaam van Christus verdelen'. De eenheid te herwinnen werd een kerntaak van de oecumene genoemd. Desondanks kwam onder secretaris-generaal Konrad Raiser de nadruk meer te liggen op legitieme verscheidenheid dan op eenheid. Op verbondenheid van de hele mensheid, niet zozeer in overtuiging, maar in solidariteit. Het 'Conciliair Proces voor Gerechtigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping' in de jaren tachtig was daar een goed voorbeeld van en een mooie vertaling van de opdracht 'de hele wereld' voor ogen te houden. Altijd in betrokkenheid op wie geen stem hebben, geen vrede en geen brood.

De Dominicus: niet gepland, maar gekomen

Dan de Dominicus. Zomaar een kerk in Amsterdam. Ik geloof niet dat iemand zich precies herinnert wanneer de eerste 'protestanten' kwamen. Vast staat wel dat het ook in protestantse kerken 'rommelde' en dat, hoe ze ook daar hun best deden, velen op drift raakten. Ze sloten zich aan bij de basisbeweging, bij kritische gemeenten en ook in de Spuistraat druppelden ze binnen. Allemaal mensen die opgegroeid waren in een verzuilde maatschappij waar ze een eigen politieke partij hadden, een eigen krant, een eigen omroep, een eigen school en een eigen kerk.

Zij kwamen binnen korte tijd in zulke aantallen, dat in de zeventiger jaren de eerste pastor die in de Dominicus werd aangetrokken, Sieds Prins, van protestantse komaf was. Een heel nieuw besluit dat wel moet zijn ingegeven door het idee dat tegenover zoveel diversiteit een hoofdzakelijk katholiek team van voorgangers niet langer volstond en waarmee definitief een oecumenische koers werd ingezet, want in de jaren tachtig werd nog een tweede halftijds pastor van protestantse huize aangetrokken – dat was ik. Omdat het gehoor inmiddels voor bijna de helft uit protestanten bestond, vond men dat voortaan ook pastores daarvan een afspiegeling moesten zijn. Dat streven naar balans is gebleven: zowel wat betreft man-vrouw-verhouding als gelet op kerkelijke kleur. Zo werd de Dominicus gaandeweg een oecumenische gemeente met bezoekers en voorgangers van diverse komaf. Waar de maaltijd gezamenlijk werd gevierd en zowel kinderen als volwassenen konden worden gedoopt, ongeacht denominatie. Waar gespreksgroepen en werkgroepen een gemengde samenstelling kregen, niet gezocht of gepland, met alle vitaliteit van dien. Kennelijk was een nieuwe sleutel gevonden: een open, kritische en aansprekende atmosfeer, waarvan de tamtam telkens nieuwe mensen over de drempel haalde.

Hiernaast moest natuurlijk ook de beleidsstructuur worden aangepast. Ook hier is enige invloed vanuit het protestantisme merkbaar, vermengd met wat uit de basisbeweging en uit de tijdgeest van die jaren overwaaide. Zo maakten voortaan niet alleen voorgangers de dienst uit, ook betrokken kerkgangers konden democratisch (!) worden gekozen in de Beleidsraad om voor een periode van vier jaar de gemeente te besturen. Zo telde ook deze Beleidsraad spoedig katholieken én protestanten en kreeg de gemeenschap op den duur een bloeiend pastoraat, groepswork en diaconie waar op alle fronten op inspirerende wijze kon worden samengewerkt. Elders opgedane ervaring en levensverhalen kon men vrij inbrengen, maar – niet gehinderd door al te vastgeroeste tradities – ook nieuwe vormen uitwerken. Ik herinner me uit de jaren tachtig gespreksgroepen waar het klaterde van enthousiasme als mensen elkaar hun verhaal vertelden over hun jeugd, de mis, de biecht en het psalmversje, voorlichting, schuldbesef en taboes en niet te vergeten alles wat goed en mooi was en ‘je bij bleef’. Mensen die, door in een vrijplaats te vertellen wat ze dwarszat in de kerk, ook weer goede redenen op het spoor kwamen waarom je blijven zou. Een en ander had nog een aangenaam neveneffect: een enthousiast en groeiend koor aan vrijwilligers dat zich met veel plezier overal in de gemeente lijkt in te zetten ‘omdat er zoveel ruimte is hier’.

Vieren en schriftlezen

Terwijl in de oecumene – als deze van buitenaf gestimuleerd werd – kerken nog wel eens terugschrokken, leek in de Dominicus de verandering spontaan op te komen zonder dat speciaal op oecumene gefocust werd. En omdat er geen verwachtingen waren, maar mensen uit zichzelf kwamen en bleven, leek het wel of een en ander zich ongemerkt ontplooiën kon. Soms kon een formulering enigszins katholiek of protestants overkomen. Soms openbaarde zich enig verschil van mening over taal, organisatie of communicatiegewoontes die meer of minder vertrouwd konden zijn. Het mag allemaal waar wezen, maar in het algemeen was er grote welwillendheid en was er een grote openheid voor iets nieuws. Samen te zoeken naar vormen van uitleg, vieren en taal, die even oud als vernieuwend zouden kunnen zijn en waar je ook van elkaars tradities kunt leren. Zo kon het gebeuren dat mensen het ene moment getroffen waren als onderdelen van de liturgie minder vast kwamen te staan en eigentijdser werden, terwijl deze verfrissing aan de andere kant ook oude vormen of gebruiken juist weer naar voren konden halen, al dan niet in enigszins aangepaste taal. Een minder geformaliseerde opening met woorden als ‘welkom onder dit dak’ bleek een weg te kunnen banen voor een volgende viering waarin ‘onze hulp is in de naam’ weer klinken kon en als nieuw werd verstaan. Er zijn veel meer voorbeelden te noemen, het onderzoeken waard. Niet in iedere viering worden natuurlijk dezelfde ervaringen opgedaan. Toch ben ik ervan overtuigd dat juist door dit spelen met de

taal ook oude inhouden weer hun plaats kunnen innemen. Prachtige momenten in zo'n oecumenische 'chemie', waar juist de inbreng van de ander ons kan openen en doet beseffen dat we in een rij van eeuwen verbonden zijn.

Het is niet altijd precies te zeggen wat de protestantse of de katholieke invloeden zijn. Die komen voortdurend mee met voorgangers en bezoekers. Een voorliefde voor exegese en Bijbellezers kan protestants zijn en een gevoel voor het ritueel meer katholiek, maar dat loopt al zo lang door elkaar dat dat niet zonder meer gezegd is. Daarbij leerden we ook uit de joodse traditie. Denk aan de twaalfjarigenviering die een eigenzinnige doorvertaling is van het katholieke vormsel, maar ook beïnvloed is door de bar mitswa in de synagoge. Ook worden er Bijbelgroepen en leerhuizen aangeboden. Of dat altijd naar joodse wijze geschiedt, zo dat al kan of moet, weet ik niet. Maar het staat vast dat er een voortgaand gesprek met de oude teksten op gang is gekomen. In plaats van vaste antwoorden kwam er een zoeken naar betekenis waar we ons vanuit onze verschillende achtergronden vol enthousiasme mee bezig houden. Nooit voor eeuwig hetzelfde, maar steeds opnieuw gegeven in gesprek met elkaar.

Noten op de zang

Een kritische noot is weleens geplaatst bij het liedrepertoire. Als je jezelf dan oecumenisch noemt, zou je dan ook niet uit het protestantse Liedboek voor de Kerken

Er zijn ook liederen in de Dominicus zelf ontstaan. Een aantal canons uit het oecumenische Taizé zijn niet meer weg te denken.

moeten zingen? Dat is in de Dominicus op een enkel lied na nooit gebeurd en wil ook niet zo... hoe mooi sommige liederen ook zijn en wie weet verandert het nog eens. Het is, dunkt mij, geen algemeen verzet maar eerder een kwestie van smaak. Wij zingen veelal Huub Oosterhuis. Er zijn ook liederen in de Dominicus zelf ontstaan. Een aantal canons uit het oecumenische Taizé zijn niet meer weg te denken, evenals enkele tientallen liederen uit het repertoire van het Nieuw LiedFonds dat in de jaren negentig in

de kring van de Dominicus ontstond. Een fonds dat geheel zelfstandig is en niet van 'ons'. Een aantal teksten is uit ons midden afkomstig en een aantal komt van dichters van diverse kerkelijke pluimage. De tijd lijkt voorbij dat in alle gemeenschappen hetzelfde lied aanspreekt.

Voorgaan in een oecumenische gemeenschap

Zo bijzonder als het is als katholieke en protestantse liturgen samen voorgaan, zo hartverwarmend is het ook gemeenschap te ervaren over scheidingslijnen heen. Je zou in de loop der jaren bijna vergeten hoe bijzonder dat is, in een wereld waar meestal

geen denken aan is. We doen het al zoveel jaren zo en zijn niet anders meer gewend, soms tot verrassing voor wie nieuw binnenkomt. Natuurlijk is het niet voor iedereen even makkelijk om in deze veranderingen mee te gaan. Soms vertrekken mensen na verloop van tijd ook weer om verschillende redenen. Naar de oude kerk of een andere kerk, of ze doen het even zonder... Maar in het algemeen zijn we er zeer gelukkig mee. Het is een wonder achter dezelfde tafel voor te kunnen gaan in de wetenschap dat je geen van allen de waarheid in pacht hebt.

Natuurlijk vraagt het werk in de Dominicus van zowel voorgangers als gemeente flexibiliteit en aanpassingsvermogen. Een gemeente als deze is niet voor iedere voorganger de plek, terwijl ook de gemeente haar maatstaven steeds weer bijstellen moet, wil ze open blijven en niet te gehecht raken aan wat er is. Een oecumenische gezindheid is daarom een blijvend oefenen in gastvrijheid voor wat nieuw is, lijkt het wel.

Brood en wijn, doop, ambt

Met de thematiek van de sacramenten betreden we een beladen gespreksterrein tussen de kerken, waar in het korte bestek van dit artikel eigenlijk geen recht aan te doen is. Toen ik in de jaren tachtig kwam, hoorde de Dominicus nog onder het bisdom Haarlem en vonden, zoals elders beschreven, geanimeerde halfjaarlijkse gesprekken plaats over diverse, belangrijke theologische vraagstukken zoals die bij alle vernieuwingen vanzelfsprekend oplaaien. Gesprekken, die mede door de aanwezigheid van prof. Edward Schillebeeckx een grote diepgang kregen. Een zeer inspirerende periode, gewoon met de mensen van het bisdom rond de tafel. Toen onmogelijk bleek dit experiment na dertien jaar nog voort te zetten, omdat bij ons te veel gebeurde in strijd met de katholieke opvattingen van ambt, doop en eucharistie, voelde ik wel teleurstelling. Want, dacht ik, zouden deze gesprekken niet juist binnen de katholieke (en protestantse) kerken moeten plaatsvinden?

Anderzijds bracht de zelfstandigheid nieuwe oecumenische kansen. In het Halfjaarlijks Overleg, waar tot nog toe alleen katholieke adviseurs aanzaten, betrok de Dominicus voortaan ook protestantse theologen om mee te denken. We besloten geen eiland te worden en werden daarom ook lid van de Amsterdamse Raad van Kerken en dat is zo tot vandaag. Met al die verschillende groepen in deze stad was het soms lastig: multicultureel, wel of helemaal niet vernieuwend, noem het maar op. Daarnaast werd een paar jaar geleden, mede op initiatief van mijn collega-pastor Mirjam Wolthuis, een landelijk platform van voorgangers van 'gemeenschappen in vrije opstelling' opgericht: '2of3bijEEN', een mooie mogelijkheid voor experimentele groepen meer aan de rand van de kerken om contact te houden en elkaar te blijven bevragen, zodat we niet 'zomaar' iets doen.

Ieder zal zo eigen momenten hebben waardoor hij of zij het meest getroffen is. Voor mij is de tafelviering zo'n heilig moment, dat op wonderlijke wijze elke keer nieuwe betekenis lijkt te krijgen. Iedere dienst weer anders, groter dan ons hart. Van delen met elkaar, en gemeenschap zijn boven onze verschillen uit. Van mens te zijn in een werkelijkheid die ons ten enen male te boven gaat. Van geschonken leven, waar we als sterfelijke wezens onze weg hebben te zoeken in verbondenheid met elkaar. Hoe we ook leven of liefhebben (samen of alleen, man of vrouw, oud of jong, zoals in het lied *Gezegend de onzienlijke* in alle ruimhartigheid beschreven!) én uit welke geloofsgrond we ook stammen. Zo Gods werkelijkheid present stellen, nieuwe mensen worden, is in een wereld waar mensen elkaar om diezelfde verschillen dagelijks naar het leven staan een betekenisvol gebaar. Als je dan kunt zeggen dat je allemaal uitgenodigd bent, wordt dat gebaar een sacrament dat ons voor even, op heilige grond, de vraag stelt: mens, waar ben je? Of we daar nederiger van worden of ontvankelijker of ook weer grootser aan de andere kant, is een vraag die ieder van ons vermoedelijk weer anders zal beantwoorden, zo die vraag al te beantwoorden is. Dat heeft met de 'werking' der sacramenten te maken, heb ik van de katholieken geleerd. Die ligt niet vast en daar gaat zelfs de ambtsdrager niet over.

In mijn protestantse achtergrond lag in de viering van het avondmaal nogal nadruk op Christus' verzoenend lijden (dat overigens ook kon leiden tot solidariteit), maar ook aan katholieke zijde raakten lijden, zondebesef en menselijke schuld zo op de voorgrond dat vrijheid en levensvreugde in het geding kwamen en velen het om die reden voor gezien hielden. Zouden we samen beter in staat zijn oude lagen op het spoor te komen? Is er in onze tijd meer ruimte het menselijk kwaad en onze kwetsbaarheid te bezien? Niet om van weg te kijken, maar zo aan te kijken dat ook de achterliggende dromen en visioenen weer in het vizier komen? In het Oude Testament zijn ze niet minder sprekend bewaard gebleven dan in het evangelie: mens te zijn en te worden, juist in de aanblik van sterfelijkheid, onrecht en menselijk tekort. Een ánder uitzicht koesteren: van gemeenschap en menselijke waardigheid, van vriendschap, hoop, vrijheid en solidariteit. Om door de diepte van lijden, geweld en miskenning, van jaloezie en ook gewone eindigheid, verbonden te zijn met de Eeuwige en met elkaar.

Zo te leven en een weg te zoeken, en daarbij de oude rituele gebaren opnieuw tegen het licht te houden, wil niet zeggen dat de weg die wij gaan een andere is dan die van andere kerken. Onze rituelen mogen iets eigens hebben gekregen, dat wil nog niet zeggen dat we ze naar onze hand zetten. Ze mogen hier en daar een iets andere vorm hebben gekregen, of er ontstaat soms zelfs een nieuw gebaar (zoals dat van de handenwassing, een soort schuldbelijdenis in de veertigdagentijd), in de grond zijn ze dezelfde, al zijn ze steeds opnieuw gewogen en bezien. Was de doop in beginsel een

kinderdoop, of eerder een onderdompeling van volwassenen? Was ze een inwijding tot lidmaatschap van de kerk, of een volwassen keuze om een weg van ontvankelijkheid te gaan, te dienen in plaats van te heersen?

Als we iets in deze oecumenische gemeenschap hebben geleerd is het wel dat de waarheid niet in onze handen is. Dat we een geheim te behoeden hebben, een verborgen belofte die alleen de toekomst onthullen kan. Niemand die de antwoorden zomaar weten kan. Juist daarom moet je als gemeenschap je particuliere identiteit misschien niet te veel benadrukken. 'Zoekend ga ik mijn *weg*, een en al verlangen naar Jou': een liedregel van franciscanes Simone Huisman, vlak voor zij stierf op muziek gezet. Een *weg*, waarop veel geleerd wordt van elkaar, door zowel de voorgangers onderling als binnen de gemeente. Van verschillen in theologie tot gedachten over God, kerk en wereld. Van profetisch appèl tot het 'niet weten' van de mystiek en de taal van het hart. Een grote verrijking.

De 'hele bewoonde wereld'

Terug naar oecumene als gerichtheid op de hele bewoonde wereld. De Dominicus mag aan de *weg* getimmerd hebben, maar is maar een klein plekje in het geheel van de kerken en op de schaal van deze aarde al helemaal. In de jaren tachtig waarschijnlijk op z'n grootst, nu al geringer in getal. Straks blijken we misschien wel van voorbijgaande aard als de secularisatie doorzet. Intussen rijst bij ons de vraag hoe we aansluiting kunnen vinden bij mensen die niet met kerk zijn opgegroeid maar wel degelijk zin en samenhang zoeken. Kinderen van onze bezoekers. Anderen die ons uit eigen beweging vragen voor een uitvaart of een huwelijksviering. Mensen voor wie soms niet eens zo gemakkelijk te zeggen is wat ze precies zoeken of verlangen, maar ze komen niet voor niets. Zulke verbanden aangaan betekent nieuw avontuur. Het betekent ook buiten de geëigende kaders vindplaatsen ontdekken van God, waarbij aan taal en vormen opnieuw gerammeld wordt en juist zij die de oude bronnen niet meekregen de traditie soms doen herleven.

'In Christus is Jood noch Griek, man noch vrouw, slaaf noch vrije' is een mooie zin uit de Galatenbrief, heb ik altijd gevonden. Een oecumenische zin ook, die in elke tijd vertaling vraagt. Dat wij elkaar niet op onze verschillen aanspreken maar op onze gezamenlijkheid, ons mens-zijn. Oecumene in met name deze betekenis van 'de hele bewoonde wereld' lijkt me een roeping niet alleen voor de Dominicus, maar voor andere geloofsgemeenschappen evenzeer. Dat je je niet opsluit, maar open blijft. Een houding die ons vast niet verwijderen zal van onze oorsprong, maar ons er dichterbij brengt.

MENSEN UIT DE DOMINICUS

SJOERD GLASER

Beroep: **Begeleider werkgroepen**

statistiek, student psychologie

Kerkelijke achtergrond: **Dominicus**

Geboortjaar: **1990**

Gezin: **Jongere zus**

Woonplaats: **Amsterdam**

Komt in de Dominicus sinds: **Zijn geboorte**

Mijn moeder is van oorsprong iets protestants, van mijn vader weet ik het niet. Misschien was hij wel niet gelovig. Wat ik me het scherpst herinner van de Dominicus van vroeger zijn de familieweekenden. In een huis in het Gooi met allemaal ouders en kinderen. Als puber heb ik veel gehad aan de twaalfplus groep. We kwamen een keer per maand bij elkaar om samen te koken en te eten. Dat vond ik prettig. Ik was in de tweede en derde klas van de middelbare school niet erg populair. Ik had nauwelijks vrienden maar in de Dominicus lukte het me wel om op een goede manier contact te maken met leeftijdsgenoten.

Ik vind drie dingen mooi aan de Dominicus. Dat het een plaats is van rust en bezinning, dat er nagedacht wordt over de vraag hoe je je leven zou kunnen inrichten en dat er veel goede dingen gedaan worden. Bovendien vind ik de waarden belangrijk waarvoor de kerk staat als instituut: vergeving, gerechtigheid, hulp aan armen, zwakkeren en vreemdelingen. Met die waarden wil ik me graag verbinden.

MENSEN UIT DE DOMINICUS

God boeit me niet zo. Ik ga naar de Dominicus om na te denken over het leven en dat kan hier, of je nu wel of niet in God gelooft. Ik vind het prettig dat er in de diensten bijna altijd een link wordt gelegd met de actualiteit. Daar hoeft je het niet mee eens te zijn maar het zet wel aan tot nadenken. Ik heb twee keer een vriendin gehad en beiden naar de Dominicus meegenomen. Ze waren verbaasd over de vrijheid. Mensen uit mijn omgeving hebben een dogmatisch beeld van de kerk: hiërarchisch en hypocriet. Met zo'n instituut willen ze niet geassocieerd worden. Als ik dan vertel dat in de Dominicus vrouwen voorgaan zijn ze verrast. Laatst hoorde ik dat er in de jaren tachtig al een homopastor was. Dat vind ik cool. Past ook goed bij de Dominicus. Vrienden van mij kijken daarvan op. En ze snappen wat ik vind in de kerk. Iedereen is op zoek naar zingeving. Zeker in de fase – bijna afgestudeerd – waarin ik nu zit. In mijn omgeving zijn meditatie, mindfulness en yoga helemaal hip, maar ik hou het – voorlopig – bij de Dominicus.

DE DOMINICUS EN DE BUURVROUW

JEAN-JACQUES SUURMOND

Op weg naar de Dominicus zwai ik altijd even naar de hoer die aan de overkant haar bedrijf uitoefent. En ik denk: wat is er toch veel liefde in Amsterdam. In de Dominicus is die in principe gratis, aan de overkant geldt een tarief. Is die veelbezongen liefde – in de Dominicus met behulp van de cantorij, in het praktijkje aan de overkant met ingeblikte romantische muziek – niet de ware oecumene? ‘Bij de hoer komt het lichaam aan zijn trekken door het uitvoeren van de oudste bewegingen van de mensheid,’ in de woorden van de Mokumse Etty Hillesum, in wie Geest en lichamelijke betrokkenheid bij de wereld één waren. Maar hoe zit dat in de Dominicus?

Daar is de roomse santenkraam gesloopt, met als resultaat een ontvleesde liturgie. Als ik er voorga moet ik mijn togakoffertje thuislaten. Ook een boordje is *not done*. Opgegroeid in de sixties hebben de stropdas en ik een

moeizame verhouding met elkaar, dus sta ik daar op het sobere platform in een jasje en hemd met open kraag, als een peinzende intellectueel die weggerukt is vanachter zijn bureau. De orde van dienst pikt, als een kip die haar liturgische veren heeft afgeschud, zoekend en tastend haar weg naar het brood. Ondertussen zingt de overspelige koning David (heeft hij zich pas vermaakt aan de overkant?) de bonkige psalmen van Israël op de bont beschilderde muur.

Vooraf vroeger lag er in rooms-katholieke kerken veel nadruk op het materiële aspect van de liturgie: je bekruisen met wijwater, wierook, de rozenkrans bidden, buigen en knielen van het lichaam. De bijbelfiguren en heiligen werden concreet vormgegeven in beelden. Het Tridentijns concilie veranderde het brood en de wijn van de eucharistie zelfs in het letterlijke lichaam en bloed van Christus. De Geest werd opgesloten in het

sacrament. *God in the box*. Tegenover deze vermaterialisering van de liturgie stond een vergeestelijking van de betrokkenheid op de wereld. Men leefde in de eigen 'zuil' en Bijbelse gerechtigheid bleef beperkt tot de parochie en incidentele oprispingen van liefdadigheid daarbuiten.

In de Dominicus is het omgekeerde gebeurd. Terwijl de liturgie protestants werd vergeestelijkt, is er veel concrete betrokkenheid bij de wereld – van bezoeken aan de moskee tot het geven van taallessen aan asielzoekers. De inzet voor gerechtigheid wordt in alle toonaarden in de liederen van Oosterhuis bezongen.

Deze splitsing tussen geest en materie lijkt mij niet heilzaam. Als in de liturgie bezuinigd wordt op de zintuiglijk-lichamelijke aspecten, moet het buitenspel gezette lijf alles op eigen kracht doen zodat de sociale en maatschappelijke inzet iets verkrampst kan krijgen. Anderzijds kan een vergeestelijkte kerkdienst een abstracte exercitie van het hoofd worden – hooguit theoretisch of esthetisch bevredigend, als een soort cultureel uitje. Ondertussen floreert de praktijk van de buurvrouw aan de overkant, die naar aandacht hunkende lichamen verwelkomt.

In een vergeestelijkte kerkdienst verschuift het accent naar het subject dat zich almaar afvraagt: wat geloof ik

wel en wat niet? Hoe verhoud ik mij tot anderen? Hoe wil ik in de wereld staan? Wie ben ik eigenlijk? Het vermoeiende refrein is 'ik', waarin mensen in hun eigen hersenpan blijven ronddraaien.

Te midden van de angst, woede en paniek van de gedeporteerde joden die zij begeleidde, zag Etty Hillesum soms knielen als enig mogelijke 'menswaardige' daad. Ware liefde en gerechtigheid veronderstellen een eenheid van lichaam en geest. Rome en Genève (stad van Calvijn) hebben elkaar nodig in een oecumenische liturgie waarin beide aan hun trekken komen, met een objectiviteit die ons verlossen kan van onze ikkigheid. Dan buig je niet omdat je nou zoveel respect hebt, maar om te groeien in waardering voor alles en iedereen. Je geeft elkaar niet de vredegroet omdat je zo vreedzaam bent, maar om beter vrede te leren verspreiden. Je knielt niet voor de communie omdat je zo gelovig bent, maar om het te worden. Je eet het brood en drinkt de wijn niet omdat je een goede christen bent, maar opdat Christus zich in jouw concrete, materiële bestaan zal kunnen ontvouwen. Dat is een levende oecumene, waarin de kloof tussen protestants en katholiek, tussen geest en lichaam – ja tussen de Dominicus en de buurvrouw aan de overkant – wordt gedicht.

Wat is er toch veel liefde in Amsterdam.